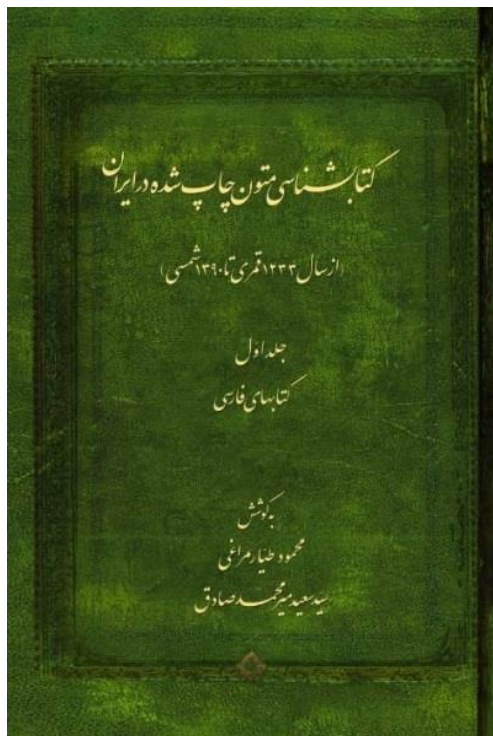

کارکردهای «کتابشناسی متون چاپ شده در ایران»

کتابشناسی متون چاپ شده در ایران (از سال ۱۲۳۳ قمری تا ۱۳۹۰ شمسی) که به کوشش محمود طیار مراغی و سید سعید میرمحمدصادق تدوین یافته است، اخیراً در دو جلد توسط مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب چاپ و منتشر شد. به همین مناسبت گفت‌وگویی با دکتر میرمحمدصادق داشته‌ایم که آن را در ادامه می‌خوانید.

آقای دکتر لطفاً در ابتدا بفرمایید که با توجه به پیشرفت فناوری و امکان دسترسی به اطلاعات کتاب‌ها از طریق اینترنت، تدوین این اثر چه ضرورتی داشته است؟

در دو جلد منتشر شده از کتابشناسی متون چاپ شده اطلاعات کتاب‌ها و رسائل چاپ شده از سال ۱۲۳۳ قمری تا ۱۳۹۰ شمسی آمده است. شما معمولاً نمی‌توانید به راحتی از طریق اینترنت به اطلاعات کتابشناسی دسترسی پیدا کنید. علاوه بر این که با توجه به تنوع اطلاعات ممکن است دچار سردرگمی شوید.

به این نکته نیز باید توجه داشت که کتابشناسی ارائه شده فقط شامل اطلاعات کتاب‌ها نیست. کتاب‌ها ممکن است قابلیت رصد داشته باشند و بتوان در جستجوها، اطلاعات مربوط به آنها را یافت، اما اطلاعات مربوط به رسائل به راحتی پیدا نمی‌شود. رسائل تصحیح شده معمولاً در یادنامه‌ها، جشن‌نامه‌ها، مجموعه مقالات، مجموعه رسائل تدوین یافته در موضوعی خاص و گاه در مجلات چاپ می‌شوند. به همین دلیل دسترسی به اطلاعات چاپ و انتشار آنها، که به صورت مستقل در دسترس نیست، دشوار است. در مجموع گردآوری اطلاعات کتاب‌ها و رسائل چاپ‌شده در یک اثر قابل قیاس با اطلاعات پراکنده در فضای مجازی نیست و مجموعه کتابشناسی متون منتشره در ایران زمینه‌ای را فراهم می‌کند که پژوهشگران از همه عناوین چاپ شده مطلع شوند.

سعی ما بر این بوده که تا جایی که امکان‌پذیر بوده همه کتاب‌ها و رسائل دیده شود اما فرض ما این است که حداقل ۹۰ درصد را دیده‌ایم و ممکن است ۱۰ درصد از دید ما دور مانده باشد. بر این اساس اگر مواردی باشد در مجلدات بعدی اضافه خواهد شد.

زحمت گردآوری اطلاعات آثار چاپ شده از سال ۱۳۳۳ قمری تا ۱۳۸۰ خورشیدی را آقای طیار مراعی کشیده‌اند و تدوین اطلاعات متون مربوط به سال‌ها ۱۳۸۱ تا ۱۳۹۰ شمسی را من انجام داده‌ام.

در این کتاب چه اطلاعاتی به مخاطبان ارائه شده است؟

در وهله اول کارکرد این کتابشناسی می‌تواند این باشد که وقتی مصحح یا پژوهشگری به متنی برمی‌خورد به این کتابشناسی مراجعه می‌کند تا ببیند این متن جزو متون چاپ شده در ایران هست یا نه. بنابراین این کتاب می‌تواند از دوباره کاری‌ها در زمینه تصحیح جلوگیری کند.

همچنین می‌توان دید که مصححان چه متونی را نیازمند تصحیح دوباره دیده‌اند و آیا تصحیح مجدد یک متن به خاطر نقصان‌های تصحیح قبلی بوده است، یا یافتن نسخه‌ای جدید، یا به پشتوانه نظریه یا روشی تازه.

ممکن است یک مصحح پس از بررسی تصحیح‌های چاپ شده، به این نتیجه برسد که با نگاه کامل‌تر یا با تکیه به نسخه‌ای جدید نیاز به تصحیح دوباره آن اثر وجود دارد.

این کتاب در عین حالی که دارای اطلاعات کتابشناسی است می‌تواند از سوی پژوهشگران به عنوان یک منبع اطلاعات رجالی نیز مورد استفاده قرار گیرد؛ به این معنا که در ذیل نام هر شخص تاریخ تولد و وفات او، و القاب، کنیه و اسم اشهر وی آمده است. در مواردی که تولد و وفات فرد مشخص نبوده، سده‌ای را که در آن زندگی می‌کرده است و یا حداقل اطلاعات زمانی آن فرد را ارائه داده‌ایم.

استفاده دیگری که می‌توان از این کتاب برد در زمینه پژوهش‌های تاریخ فرهنگی است. برای مثال با استفاده از این کتاب می‌توان تاریخچه تصحیح‌هایی را که روی دیوان حافظ انجام شده بررسی کرد و یا اقبال ناشران و مصححان را به یک اثر یا یک موضوع مورد بررسی قرار داد.

شیوه تدوین کتاب به چه نحو بوده است؟

ما مدخل‌ها را بر اساس عنوان کتاب و نه نام نویسندگان تعریف کرده‌ایم. اگر قرار بود مدخل‌ها بر اساس نویسنده باشد ده‌ها عنوان کتاب ممکن بود ذیل نام یک نویسنده قرار بگیرد و در این صورت یافتن کتاب‌ها کمی دشوار می‌شد.

همچنین بعضی کتاب‌ها تصحیح‌های گوناگون داشته و عناوین مختلفی برای این تصحیح‌ها قرار داده شده است؛ مانند کتاب «خلد برین» که انجمن آثار و مفاخر فرهنگی آن را با عنوان «تاریخ زندگانی شاه عباس دوم» چاپ کرده و عنوان خلد برین به صورت کوچکتر روی جلد درج شده است. ما در این موارد سعی کردیم عنوان اصلی حفظ شود.

بعضی سفرنامه‌ها نیز با چند عنوان چاپ شده بود؛ مانند سفرنامه‌های ناصرالدین شاه که چند نفر در این زمینه کار کرده‌اند و بعضاً هر کدام نامی متفاوت برای یک سفرنامه واحد قرار داده‌اند. در این موارد نیز سعی شد عنوانی اصلی در نظر گرفته شود و همه عناوین متفاوت ذیل همان عنوان اصلی قرار بگیرد.

آیا این کتابشناسی علاوه بر این دو جلد، مجلدات دیگری هم خواهد داشت؟

بله؛ این کار همچنان ادامه خواهد داشت. قصد من این است که هر پنج سال اطلاعات را گردآوری کنم و در حال حاضر کتابشناسی متون چاپ شده از ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۵ آماده است.

در این مدت اگر متنی که در دو جلد اول آمده دوباره تصحیح و چاپ شود، در مجلدات جدید هم مدخلی به آن اختصاص می‌یابد و برای تکمیل اطلاعات به جلدهای قبلی ارجاع داده می‌شود.

علاوه بر این کتابشناسی چه کارهای دیگری در دست تصحیح و یا تدوین و انتشار دارید؟

یکی از کارهایی که امیدوارم امسال چاپ و منتشر شود کتاب «قصص الخاقانی» اثر ولی قلی خان شاملو، از منابع مهم دوره صفوی، به ویژه دوره شاه عباس دوم، است. قصص الخاقانی هم کتابی تاریخی است و هم بخشی از آن به تذکره شعرا و عرفا و فقهای دوره صفویه اختصاص یافته است. این کتاب قبلاً به صورت ناقص چاپ شده و ۲۰ سال از وقایع مهم ذکر شده در کتاب در آن چاپ نیامده است. به همین دلیل من مجدداً آن را تصحیح کردم.

کار دیگری که در دست دارم «بیاض صفویه» است که انشاءالله آن را هم کتابخانه مجلس به زودی چاپ خواهد کرد. در این نسخه از کتابخانه مجلس اطلاعات جانبی نامه‌های سلطنتی صفوی، مانند اندازه کاغذ، نوع کاغذ، نوع خط و ... آمده است.

- مرکز پژوهشی میراث مکتوب